

MICHAŁ KOWALSKI

Wpływ technologii na konstrukcję uzasadnień orzeczeń sądów administracyjnych^[1]

The Impact of Technology on the Construction of Justifications for Administrative Court Judgments

The author attempts to present the process of the formation of reasons for court decisions over the years and the recent impact of electronic case law databases, in particular the Central Database of Administrative Court Decisions and commercial legal websites, on the formation of reasons for administrative court decisions. An attempt has also been made to answer the question of whether some algorithms or artificial intelligence answer generators may soon replace humans in issuing even the most straightforward court decisions or writing their justifications. Does the technology allow it, do people agree with it, and what are the legal and ethical risks involved, especially in “shifting” the responsibility for the content of the reasoning to an AI bot? Finally, an attempt has been made to answer the question of whether even the most technologically advanced AI program will be able to take into account extra-legal judicial directives in a possible judgment and its justification, such as the judge’s inner sense of justice, sensitivity, or conscience.

MICHAŁ KOWALSKI, doktor habilitowany nauk prawnych,
profesor Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie
ORCID – 00000002 81120922, e-mail: mkowalski@nsa.gov.pl

¹ Artykuł stanowi rozbudowaną wersję referatu wygłoszonego w dniu 20 października 2023 r. podczas Konferencji poświęconej nowym technologiom i sztucznej inteligencji. *Aspekty prawne i praktyczne gospodarki cyfrowej*, zorganizowanej przez Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

SŁOWA KLUCZE: sędzia, robot, sztuczna inteligencja, uzasadnienie wyroku

KEYWORDS: judge, robot, artificial intelligence, judgment justification

1 | Uwagi wprowadzające

Obowiązek sporządzania pisemnego uzasadnienia orzeczenia, najczęściej wyroku rozstrzygającego sprawę, co do jej istoty nie ma szczególnie długiej tradycji. Co prawda, przedstawianie zasadniczych motywów orzeczeń sądowych znane było już w starożytnym Rzymie, niemniej jednak nie pełniło ono wówczas tak doniosłych funkcji jak obecnie. W starożytności sędzia nie podawał bowiem motywów wyroku publicznie i w każdej sprawie, a jedynie po wniesieniu środka odwoławczego i na wewnętrzny użytek sądu wyższej instancji. Obowiązek przedstawienia pisemnych powodów wyroku został formalnie wprowadzony na ziemiach polskich dopiero w art. 7 ustawy z 20 kwietnia 1810 r. w sprawie organizacji organów sądowych i administracyjnych, zgodnie z którym wyrok, który nie został dostatecznie uzasadniony, podlegał uchyleniu przez sąd kasacyjny^[2]. Aktualnie nie budzi najmniejszych wątpliwości, że uzasadnienie wyroku jest nieodłącznym elementem nie tylko rzetelnego procesu sądowego zarówno w rozumieniu standardów międzynarodowych^[3], europejskich^[4],

² Jacek Gudowski „Przedmowa”, [w:] *Uzasadnienie orzeczenia sądowego. Ujęcie teoretyczne, a poglądy orzecznictwa*, red. Iwona Rzucidło (Warszawa: Wolters Kluwer, 2020), 13.

³ Art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. (Dz.U. 1977 r., Nr 38, poz. 167- zał). Szeroko na ten temat: Michał Kowalski, *Prawo do sądu administracyjnego. Standard międzynarodowy konstytucyjny oraz jego realizacja* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2019), 11 oraz Michał Kowalski, „Standard światowy ONZ”, [w:] *System prawa sądownictwa administracyjnego*, tom pierwszy, red. Grzegorz Łaszczycza, Wojciech Piątek (Warszawa: Wolters Kluwer, 2023), 270.

⁴ Art. 6 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 - art. 6) na ten temat Michał Kowalski, „Standard regionalny Rady Europy”, [w:] *System prawa sądownictwa administracyjnego*, tom pierwszy, red. Grzegorz Łaszczycza, Wojciech Piątek (Warszawa: Wolters Kluwer, 2023), 290. oraz art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.U. UE. C. 2007 r., Nr 303, poz. 1). Jacek Chlebny, „Standard unijny ochrony sądowej”, [w:] *System prawa sądownictwa administracyjnego*, tom pierwszy, red. Grzegorz Łaszczycza, Wojciech Piątek (Warszawa: Wolters Kluwer, 2023), 309.

jak i konstytucyjnych^[5], ale jest także fundamentem demokratycznego państwa prawnego, ponieważ eliminuje arbitralność i dyskrecjonalność decyzji, w tym także wyroków wydawanych w imieniu Państwa^[6].

Stąd co do zasady w postępowaniu sądowoadministracyjnym istnieje obowiązek uzasadniania orzeczeń. Zgodnie z art. 141 § 1 i § 2 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi^[7] uzasadnienie wyroku sporządza się z urzędu w terminie czternastu dni od dnia ogłoszenia wyroku albo podpisania sentencji wyroku wydanego na posiedzeniu niejawnym. W sprawach, w których skargę oddalono, uzasadnienie wyroku sporządza się na wniosek strony, zgłoszony w terminie siedmiu dni od dnia ogłoszenia wyroku albo doręczenia odpisu sentencji wyroku. W świetle art. 141 § 4 p.p.s.a. uzasadnienie wyroku powinno zawierać zwięzłe przedstawienie stanu sprawy, zarzutów podniesionych w skardze, stanowisk pozostałych stron, podstawę prawną rozstrzygnięcia oraz jej wyjaśnienie. Jeżeli w wyniku uwzględnienia skargi sprawa ma być ponownie rozpatrzona przez organ administracji, uzasadnienie powinno ponadto zawierać wskazania co do dalszego postępowania. Przyjmuje się przy tym, że przepis ten określa formalne wymogi uzasadnienia wyroku, zatem wskazuje z jakich elementów musi składać się poprawnie sporządzone uzasadnienie. Funkcja uzasadnienia wyroku wyraża się również w tym, że jego adresatem, oprócz stron, jest także Naczelny Sąd Administracyjny, co tworzy po stronie wojewódzkiego sądu administracyjnego obowiązek komunikatywnego wyjaśnienia motywów podjętego rozstrzygnięcia w taki sposób, który umożliwi przeprowadzenie kontroli instancyjnej zaskarżonego wyroku^[8]. Poza stronami postępowania, ich pełnomocnikami oraz NSA do katalogu adresatów uzasadniania orzeczenia zalicza się również inne sądy i trybunały, społeczeństwo, media, przedstawiciele doktryny i szeroko rozumianych środowisk prawniczych, a także samego prawodawcę^[9].

Z kolei, gdy chodzi o Naczelny Sąd Administracyjny, to według art. 193 p.p.s.a. Sąd ten uzasadnia z urzędu wyroki i postanowienia w terminie

⁵ Art. 45 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm. powoływanej dalej jako *Konstytucja RP*).

⁶ Michał Kowalski, *Prawo pomocy w systemie ochrony praw człowieka* (Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2013), 220.

⁷ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi* (Dz.U. z 2023 r., poz. 1634 ze zm. – powoływana dalej jako p.p.s.a.).

⁸ Wyrok NSA z dnia 21 czerwca 2023 r., sygn. akt I GSK 1381/19, LEX nr 3601562.

⁹ Iwona Rzucidło, *Uzasadnienie orzeczenia sądowego. Ujęcie teoretyczne, a poglądy orzecznictwa* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2020), 67.

trzydziestu dni. Uzasadnienie wyroku oddalającego skargę kasacyjną powinno zawierać ocenę zarzutów skargi kasacyjnej. Przyjmuje się, że w ten sposób został określony zakres, w jakim NSA może z urzędu uzasadnić wydany wyrok, w przypadku, gdy oddała skargę kasacyjną. Regulacja ta, jako mająca charakter szczególny, wyłącza zatem przy tego rodzaju rozstrzygnięciach odpowiednie stosowanie do postępowania przed tym Sądem wymogów dotyczących elementów uzasadnienia wyroku, przewidzianych na gruncie art. 141 § 4 w związku z art. 193 zdanie pierwsze p.p.s.a. W ten sposób ogranicza się wymogi, jakie musi spełniać uzasadnienie wyroku oddalającego skargę kasacyjną wyłącznie do, niemającej swojego odpowiednika w art. 141 § 4 p.p.s.a., oceny zarzutów skargi kasacyjnej. Naczelny Sąd Administracyjny uzyskał zatem fakultatywne uprawnienie do przedstawienia, zależnie od własnej oceny, wyłącznie motywów zawężonych do aspektów prawnych świadczących o braku usprawiedliwionych podstaw skargi kasacyjnej albo o zgodnym z prawem wyrokowaniu przez sąd pierwszej instancji mimo nieprawidłowego uzasadnienia^[10]. Innymi słowy, Naczelny Sąd Administracyjny w przypadku uzasadnienia wyroku oddalającego skargę kasacyjną może zrezygnować z przedstawienia pełnej relacji co do przebiegu sprawy i sprowadzić swoją dalszą wypowiedź jedynie do rozważań mających na celu ocenę zarzutów postawionych wobec wyroku Sądu pierwszej instancji. Powinno to w zasadzie wpływać na ograniczenie objętości uzasadnień, nie służy jednak kompleksowemu przedstawieniu stanu sprawy^[11].

Podkreślenia jednak wymaga, że w świetle § 11 ust. 1 i 2 uchwały, stanowiącej Zbiór Zasad Etyki Zawodowej Sędziów, sędzia, wyjaśniając stronom kwestie proceduralne i podając motywy orzeczenia, powinien czynić to w sposób dla nich zrozumiały. Dodatkowo w motywach orzeczenia sędzia powinien unikać sformułowań wykraczających poza rzeczową potrzebę

¹⁰ Por. wyroki NSA: z 25 listopada 2016 r., sygn. akt I FSK 1376/16; z 17 stycznia 2017 r., sygn. akt I GSK 1294/16; z 8 lutego 2017 r., sygn. akt I GSK 1371/16; z 5 kwietnia 2017 r., sygn. akt I GSK 91/17; z 27 czerwca 2017 r., sygn. akt II GSK 1869/17; publ. baza orzeczeń nsa.gov.pl).

¹¹ Wyroki NSA z dnia 4 października 2023 r., sygn. akt I GSK 49/20 i 50/20, publ. baza orzeczeń nsa.gov.pl, zob. też Janusz Drachal, Aleksandra Wiktorowska, Rafał Stankiewicz, „Komentarz do art. 193 p.p.s.a.”, [w:] *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz*, red. Roman Hauser, Marek Wierzbowski (Warszawa: C.H. Beck, 2019), 838.

uzasadnienia stanowiska sądu mogących naruszać godność lub cześć podmiotów występujących w sprawie albo też osób trzecich^[12].

W opracowaniu zostanie podjęta próba przedstawienia procesu kształtowania się uzasadnień orzeczeń sądowych na przestrzeni lat oraz wpływu w ostatnim czasie elektronicznych baz orzecznictwa, w szczególności Centralnej Bazy Orzeczeń Sądów Administracyjnych oraz prawniczych serwisów komercyjnych na kształt uzasadnień orzeczeń sądów administracyjnych. Poruszane zagadnienia dotyczyć będą funkcji uzasadniania orzeczenia, jego komunikatywności z uwzględnieniem adresata wypowiedzi, problemu zbytnej obszerności niektórych uzasadnień, powielania treści innych wypowiedzi i uzasadnień sądowych. Zostanie również podjęta próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy w najbliższym czasie niektóre algorytmy lub generatory odpowiedzi sztucznej inteligencji mogą zastąpić człowieka w wydawaniu nawet najprostszych orzeczeń sądowych lub w pisaniu ich uzasadnień. Czy pozwala na to technologia, czy godzi się na to człowiek i jakie idą za tym zagrożenia natury prawnej i etycznej w szczególności w zakresie „przerzucania odpowiedzialności” za treść uzasadniania na bota operującego sztuczną inteligencją. Ostatecznie zostanie podjęta również próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy nawet najbardziej zaawansowany technologicznie program operujący sztuczną inteligencją będzie zdolny do uwzględnienia w ewentualnym orzeczeniu i jego uzasadnieniu pozaprawnych dyrektyw orzeczniczych, takich jak wewnętrzne poczucie sprawiedliwości sędziego, jego wrażliwość czy sumienie?

2 | Wpływ technologii na niektóre elementy treści uzasadnienia orzeczenia sądu

Uzasadnienia orzeczeń zarówno Najwyższego Trybunału Administracyjnego, funkcjonującego w latach 1922–1939, jak i jedinstancyjnego Naczelnego Sądu Administracyjnego, działającego w latach 1980–2003, były znaczenie krótsze niż ma to miejsce obecnie w ramach

¹² Uchwała Nr 25/2017 Krajowej Rady Sądownictwa z dnia 13 stycznia 2017 r., publ. www.krs.pl.

dwuinstancyjnego sądownictwa administracyjnego, które istnieje od dnia 1 stycznia 2004 r.^[13] Przegląd wybranego orzecznictwa sądowniczo-administracyjnego z ostatnich stu lat, czyli w latach 1922–2022 wskazuje, że przed wprowadzeniem komputerów i elektronicznych baz orzecznictwa uzasadnienia pisane odręcznie, a następnie przepisywane na maszynach do pisania, miały średnio 3–4 strony objętości. Niektóre wyczerpywały materię rozstrzyganego zagadnienia nawet na 1–2 stronach. Podobnie sytuacja przedstawiała się w okresie jednoinstancyjnego sądownictwa administracyjnego w latach 1980–2003. Pisane wówczas głównie odręcznie i przepisywane maszynowo uzasadnienia rzadko przekraczały siedem stron tekstu^[14].

Aktualnie niektóre uzasadnienia wyroków wojewódzkich sądów administracyjnych czy Naczelnego Sądu Administracyjnego mają po kilkadziesiąt stron. Na taki stan rzeczy ma wpływ w ostatnim czasie szerokie zastosowanie przez autorów uzasadnień orzeczeń sądów administracyjnych elektronicznych baz orzecznictwa, w szczególności Centralnej Bazy Orzeczeń Sądów Administracyjnych, która została stworzona w celu zapewnienia podmiotom zainteresowanym warunków do jak najpełniejszego dostępu do treści rozstrzygnięć sądowniczo-administracyjnych. Baza ta zawiera wszystkie orzeczenia sądowniczo-administracyjne wydane po dniu jej uruchomienia, a nadto większość orzeczeń, które wydano od dnia 1 stycznia 2004 r. do dnia 30 września 2007 r. Tym samym sądy administracyjne stworzyły możliwość pełnego dostępu do swoich orzeczeń, stanowiących niewątpliwie informację publiczną. Wyszukiwarka orzeczeń zapewnia możliwość

¹³ Stosownie do treści art. 236 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) Ustawy wprowadzające w życie art. 176 ust. 1 (zasada dwuinstancyjności) w zakresie dotyczącym postępowania przed sądami administracyjnymi zostaną uchwalone przed upływem 5 lat od dnia wejścia w życie Konstytucji. Do czasu wejścia w życie tych ustaw obowiązują przepisy dotyczące rewizji nadzwyczajnej od orzeczeń Naczelnego Sądu Administracyjnego.

¹⁴ Michał Kowalski, *Sądownictwo administracyjne gwarantem praworządności oraz ochrony praw człowieka. Wybór orzecznictwa Najwyższego Trybunału Administracyjnego i Naczelnego Sądu Administracyjnego* (Warszawa: Wydawnictwo NSA, 2022), 21. Przykładowo wyrok NTA z dnia 17 stycznia 1923 r., l. rej. 115/22 – ok 3,5 strony; wyrok NTA z dnia 13 lutego 1923 r., l. rej. 431/22 – 3 strony; wyrok NTA z dnia 14 maja 1925 r., l. rej. 1572/24 – 2 strony; wyrok NTA z dnia 7 stycznia 1931 r., l. rej. 1118/29 – 3 strony; wyrok z dnia 4 marca 1938 r., l. rej. 2993/36 – 1,5 strony. Zobacz wyrok NSA z dnia 6 lutego 1981 r., sygn. akt SA 819/80 – 7 stron; wyrok NSA z dnia 17 listopada 1982 r., sygn. akt II SA 1474/82 – 3 strony.

odnalezienia konkretnego rozstrzygnięcia na podstawie wielu kryteriów, takich jak data orzeczenia, sąd, hasło tematyczne, podstawa prawna, jak też wybrane słowa lub frazy występujące w danym orzeczeniu. Zastosowana metoda pozwala zatem na szeroką analizę orzeczeń zamieszczonych w Bazie. Stanowi ona pożyteczny instrument zapewniający szeroki dostęp do orzecznictwa sądownoadministracyjnego^[15]. Mogą z niego korzystać wszystkie osoby mające dostęp do Internetu, a pracownicy i sędziowie sądów administracyjnych mają dostęp do niezanonimizowanej wersji orzecznictwa. Z jednej strony ułatwia to niewątpliwie pracę sędziom i ich asystentom, z drugiej jednak strony, stanowi niejednokrotnie pokusę kopiowania całych uzasadnień wcześniejszych wyroków lub ich obszernych fragmentów. Zdarza się, że uzasadnienia są pisane w zasadzie bez użycia klawiatury komputera przy zastosowaniu metody „kopiuj-wklej” z bardzo obszernym odwołaniem się do wcześniejszego – ogólnie dostępnego w bazach elektronicznych orzecznictwa. To samo dotyczy komercyjnych internetowych serwisów prawniczych, które zresztą zasilają swoje zasoby z bazy orzecznictwa dostępnej na stronie Naczelnego Sądu Administracyjnego. Tak konstruowane uzasadnienia orzeczeń sądowych niejednokrotnie nie zawierają elementów pozwalających na ich zindywidualizowanie na gruncie konkretnej sprawy, a ograniczają się jedynie do wiernego odwzorowania wcześniejszych uzasadnień oraz stanowisk doktrynalnych. Zdarza się również, że istotnie zachwiane są proporcje części historycznej uzasadnienia wyroku i odnoszących się doń rozważań prawnych. Dzięki skanowaniu uzasadnień skarżonych decyzji administracyjnych, czasem w wersji historycznej uzasadnienia, czyli w tzw. stanie faktycznym, umieszczane są w zasadzie bezrefleksyjnie całe stanowiska organów administracji, co znacząco wpływa na rozbudowanie objętości uzasadnienia, a jest zbędne z punktu widzenia ergonomii i komunikatywności motywów pisemnych orzeczenia. Wspomniane cechy niektórych współczesnych uzasadnień orzeczeń sądów administracyjnych pisanych komputerowo z szerokim odwołaniem się do wcześniejszego orzecznictwa zawartego w Centralnej Bazie Orzeczeń Sądów Administracyjnych oraz prawniczych serwisach komercyjnych są nieczytelne, mało komunikatywne i tym samym trudno zrozumiałe dla adresata, niejednokrotnie nieposiadającego wykształcenia prawniczego. Tego rodzaju uzasadnienia wyroków nie spełniają zatem należycie podstawowej funkcji argumentacyjnej, innymi słowy nie

¹⁵ Centralna Baza Orzeczeń Sądów Administracyjnych dostępna pod adresem orzeczenia.nsa.gov.pl.

posiadają skutecznego waloru przekonywania co do zawartych w nim racji, nie są bowiem *stricte* nastawione na rozwiązanie zasadniczych z punktu widzenia rozstrzygnięcia sprawy zagadnień prawnych^[16].

W mojej ocenie w obecne oczekiwania co do kształtu uzasadniania orzeczenia sądowoadministracyjnego wpisuje się argumentacyjna metoda stosowania prawa, wskazująca na szersze odwoływanie się do zasad ogólnych w tym standardów konstytucyjnych, międzynarodowych i europejskich. Pożądane w tym kontekście jest także odwoływanie się przez sędziów administracyjnych do takich wartości jak społeczny cel konkretnych unormowań prawnych, czy też specyfiki otoczenia społeczno-gospodarczego. Uzasadnione jest bowiem przekonanie, że w wielu sprawach rozpatrywanych przez sądy administracyjne wydanie w gruncie rzeczy sprawiedliwego orzeczenia, a co za tym idzie sporządzenie odpowiedniego uzasadnienia wyroku, nie jest możliwe bez odwołania się do stosownych zasad ogólnych. Z punktu widzenia interesów strony postępowania administracyjnego pierwszoplanowe znaczenie mają zasady: praworządności, prawdy obiektywnej czy budowania zaufania obywateli do organów państwa. W postępowaniu sądowym szczególna rola przypada jednak zasadzie sprawiedliwości, której kanon oznacza, że podobne czy identyczne przypadki i zdarzenia należy traktować podobnie lub identycznie, różniące się zaś – odmiennie. To z kolei oznacza, że drugi i następny taki sam przypadek powinno się traktować jak pierwszy. Na tym opiera się dążenie do zachowania jednolitości linii orzeczniczych i w tym zakresie zarówno, jeżeli chodzi o monitorowanie, jak i „ostrzeżenie” sędziego przed wylamaniem się z ugruntowanego w orzecznictwie poglądu prawnego dostrzegać można potencjał zarówno baz orzecznictwa, jak i w przyszłości programów opartych na sztucznej inteligencji. Oczywiście tego typu rozwiązania należy traktować pomocniczo, a ostateczna decyzja co do kierunku orzeczenia oraz kształtu jego uzasadnienia i tak pozostaje we władzy sędziego. Może on bowiem uznać, że zasadnicze racje przemawiają przeciwko dotychczasowej linii orzecznictwa^[17].

Istota samego uzasadnienia orzeczenia często nie wynika bowiem z prostej analizy przepisów znajdujących zastosowanie w sprawie sądowej. W tym kontekście nie bez znaczenia jest to czy uzasadnienie wyroku odpowiada prawu, ale równie ważne jest to, czy odpowiada społecznemu

¹⁶ Sławomir Lewandowski, *Retoryczne i logiczne podstawy argumentacji prawniczej* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2015), 134.

¹⁷ Bogusław Dauter, *Metodyka pracy sędziego sądu administracyjnego* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2018), 428–429.

poczuciu sprawiedliwości. Zdarza się bowiem, że orzeczenia, które odwołują się wyłącznie do sylogistycznego rozumienia przepisów prawa i wcześniejszego orzecznictwa mogą wśród ich adresatów i w odbiorze społecznym powodować subiektywne poczucie wyroków „niezyciowych” lub po prostu „niesprawiedliwych”, ponieważ nie uwzględniają one pozaprawnych warunkowań danej sprawy^[18].

Przyjmuje się, że wrażliwość aksjologiczna sędziego, kształtowana w szczególności przez obowiązek ochrony praw człowieka i podstawowych wolności, wymaga zawodowej sprawności pozwalającej na realizację określonych wartości, a także chęć i determinację do działania przełamującego rutynę i bierność w stosowaniu prawa. Czasem nawet może oznaczać bezkompromisowość i nieprzejednane bronienie swojego stanowiska wobec innych. Wówczas można przyjąć, że sędzia, który posiadał owe cechy, uzasadni orzeczenie nie tylko w sposób spełniający wymogi formalne i merytoryczne, ale także realizujący jego potrzeby społeczne, w szczególności w zakresie zaspokojenia potrzeby sprawiedliwości^[19].

W mojej ocenie zastosowanie tego rodzaju dyrektyw orzeczniczych jest poza zasięgiem nawet najbardziej zaawansowanych programów opartych na sztucznej inteligencji. Zgodnie z Komunikatem Komisji Europejskiej^[20] sztuczna inteligencja (SI, ang. AI) odnosi się bowiem do systemów, które wykazują inteligentne zachowanie dzięki analizie otoczenia i podejmowaniu działań – do pewnego stopnia autonomicznie – w celu osiągnięcia konkretnych celów. Systemy sztucznej inteligencji (ang. *artificial intelligence*) mogą być oparte na oprogramowaniu działając w świecie wirtualnym, jak m.in. asystenci głosowi, oprogramowanie do analizy obrazu, wyszukiwarki, systemy rozpoznawania mowy i twarzy lub mogą być wbudowane w urządzenia takie jak zaawansowane roboty, samochody autonomiczne, drony lub aplikacje Internetu rzeczy). Mogą być też wykorzystywane są do wykonywania tłumaczeń z obcych języków, generowania napisów w filmach wideo lub blokowania spamu.

¹⁸ Dauter, *Metodyka pracy sędziego*, 432.

¹⁹ Ewa. Łętowska. „Między Scyllą i Charybdą – sędzia polski między Strasburgiem i Luksemburgiem” *Europejski Przegląd Sądowy*, nr 1 (2005): 5.

²⁰ Komunikat Komisji Europejskiej z dnia 25 kwietnia 2018 r. *Sztuczna inteligencja dla Europy*. Agnieszka Hajos Iwańska, „Sztuczna inteligencja jako uczestnik obrotu gospodarczego”, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji i nowych technologii*, red. Bogdan Fisher, Adam Pązik, Marek Świerczewski (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 401.

W ocenie Komisji sztuczna inteligencja stanowi zatem ważną część cyfrowej transformacji. Trudno obecnie wyobrazić sobie życie bez jej licznych zastosowań w towarach i usługach, a czeka nas jeszcze wiele związanych z nią zmian w dziedzinie pracy, biznesu, finansów, zdrowia, bezpieczeństwa, rolnictwa i innych. Sztuczna inteligencja jest obecna w naszej rzeczywistości w różnych sytuacjach – gdy korzystamy z wirtualnego asystenta lub organizujemy dzień pracy, w podróży samochodem bezzałogowym, w telefonach, które sugerują piosenki lub restauracje, które mogą nam się podobać. Dokument Komisji Europejskiej zakłada również działania AI w dziedzinie technologii, etyki, prawa i ekonomii. Stąd została ona określona jako istotne wyzwanie strategiczne. Zastosowanie w najbliższym czasie sztucznej inteligencji do wydawania orzeczeń sądowych i tworzenia ich uzasadnień, czyli w gruncie rzeczy zastąpienie sędziów robotami operującymi w oparciu o określone algorytmy, wydaje się być jednak jedynie *science fiction*. W mojej ocenie ani technologia, ani co ważniejsze społeczeństwo nie są obecnie na to gotowe.

3 | Refleksja końcowa

Konstrukcję współczesnych uzasadnień wyroków sądów łączy się coraz częściej z zastosowaniem elementów sądowego stosowania prawa nastawionego na rozwiązanie zagadnienia (problemu) prawnego, czyli tzw. *metodę argumentacyjną*. Ten sposób uzasadnienia orzeczeń sądowych jest charakterystyczny dla systemu anglosaskiego, ale także coraz częściej przenika do praktyki funkcjonowania międzynarodowych organów wymiaru sprawiedliwości oraz polskich sądów administracyjnych, choć sędziowie tych ostatnich najczęściej pozostają wierni sylogistycznemu modelowi uzasadniania orzeczeń^[21].

Tradycyjny i przeważający w sądach model orzecznictwa osadza się na wykładni językowej oraz dotychczasowym orzecznictwie. Świadczy to w pewnym stopniu o zachowawczym podejściu do konstrukcji uzasadnień orzeczeń sądowych, rzadko odwołujących się do zasad ogólnych

²¹ Denis Galligan, Marcin Matczak, „Strategie orzekania sądowego – o wykonywaniu władzy dyskrejonalnej przez sędziów sądów administracyjnych sprawach gospodarczych i podatkowych” *Sprawne Państwo. Program Ernst&Young*, (2005): 6.

czy też wartości pozaprawnych. Szerokie stosowanie wykładni językowej sylogistycznej niejednokrotnie prowadzi do zawężenia wypowiedzi prawodawcy w kierunku ściśle językowego znaczenia analizowanego unormowania. Ustawy sporadycznie zawierają preambuły określające cel jaki przyświecał ustawodawcy, a ich uzasadnienie często fragmentaryczne, wybiórczo tłumaczy cel uchwalenia danego aktu prawnego. To z kolei, pozbawia sędziów stosujących takie przepisy możliwość prostego i precyzyjnego odczytania założeń oraz intencji prawodawcy. Zwraca się jednak uwagę, że elementy argumentacyjne mogą być wykorzystywane w uzasadnieniach orzeczeń sądów choćby przez umieszczenie większej ilości odwołań do ogólnych zasad konstytucyjnych i międzynarodowych, a także dyrektyw opartych na doświadczeniu życiowym, wewnętrznym poczuciu sprawiedliwości czy sumieniu. Ogólnego celu regulacji prawnych można przy tym upatrywać w aksjologicznych uwarunkowaniach *legis ratio* niektórych aktów prawnych^[22].

Sąd rozstrzygając daną sprawę może zawsze powołać się na bardziej ogólny cel, który towarzyszył ustawodawcy przy konstruowaniu danej regulacji prawnej. Dopuszczalna jest, a nawet pożądana, poszerzona analiza danej kwestii prawnej z odwołaniem się do wartości pozaprawnych. Niejednokrotnie w dowodzeniu swoich racji liczy się przede wszystkim siła argumentu, w szczególności wówczas, gdy odkodowanie znaczenia danego przepisu nie jest proste i wymaga odwołania się do pewnych zasad ogólnych, czy dyrektyw pozaprawnych. Zdarza się bowiem, że orzeczenie zgodne z prawem jest niesprawiedliwe, a stojące w sprzeczności z literalnym brzmieniem przepisu spełnia wymóg sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy. Oczywiście poczucie sprawiedliwości jest pojęciem nieostrym i subiektywnym, jednak jego rozumienie można zarysować w granicach humanizmu i generalnego rozumienia dobra i zła. Wydaje się, że taka optyka postrzegania orzeczeń sądowych i ich uzasadniania dalece wykracza poza zastosowanie przy ich tworzeniu nawet najbardziej zaawansowanych algorytmów sztucznej inteligencji. Cel danego aktu prawnego odkodowany przez sędziego w procesie orzekania wynika często nie tylko z zasad logiki, ale sędzia może nadrzędny cel danego aktu prawnego określić także na podstawie posiadanej wiedzy ogólnej oraz doświadczenia zawodowego i życiowego, czasem nawet światopoglądu lub ludzkiego sumienia. Takie rozumienie wpisuje się we współczesną rolę sędziego jako nie tylko sędziego „ustawowego”, ale sędziego konstytucyjnego, europejskiego

22 Kowalski, *Prawo pomocy*, 222; Dauter, *Metodyka pracy sędziego*, 427 i nast.

i konwencyjnego, będącego autorytatywnym przedstawicielem władzy sądowniczej^[23], a nie jedynie bezrefleksyjnym wyrazicielem ustawodawcy zwykłego. Jak wspomniano, zastosowanie tego rodzaju dyrektyw orzeczniczych jest poza zasięgiem nawet najbardziej zaawansowanych programów opartych na sztucznej inteligencji. Istotą człowieczeństwa jest ciągle dążenie do zrozumienia procesów zachodzących w ludzkim ciele i umyśle oraz próba ich odwzorowania we własnych dziełach, takich jak w tym przypadku programy oparte na sztucznej inteligencji. Dość wspomnieć, że na wcześniejszych etapach rozwoju cywilizacji idea ta stanowiła inspirację dla twórców kultury i sztuki takich jak m.in. Michał Anioł czy Leonardo da Vinci. Jeszcze wcześniej u zarania dziejów, władzy sądenia innych ludzi upatrywano w części władzy boskiej. W *Mowie na górze* czytamy: „Pierwszy raz w dziejach świata przekazujemy w ręce sędziów – oficjalnie i dobrowolnie – część naszej boskiej władzy. Sędziowie [...], oto otrzymujecie jeden z naszych atrybutów: władzę sądenia”^[24] (innych ludzi^[25]).

Współczesne wykorzystanie przez prawników sztucznej inteligencji^[26] w postaci czatbotów, kodowania, analityki predykcyjnej^[27] i uczenia maszynowego^[28] może sugerować w przyszłości wykorzystanie sztucznej inteligencji w celu zgromadzenia, selekcji i przedstawiania materiałów procesowych, w tym materiału dowodowego, sędziom^[29]. W literaturze

²³ Piotr Tuleja, „Dlaczego sędzia nie może być ustami ustawy? Prawa człowieka, a ustrojowa pozycja sądu”, [w:] *Dylematy wokół prawa do sądu*, red. Jerzy Ciapała, Robert Piszko, Agata Pyrzyńska (Warszawa: C.H. Beck, 2022), 91.

²⁴ Ew Łętowska, Krzysztof Pawłowski, *O prawie i mitach* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2013), 228.

²⁵ Dopowiedzenie autora.

²⁶ Bogdan Fisher, „Współdzielenie danych jak niezbędny warunek rozwoju sztucznej inteligencji”, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji*, red. Bogdan Fisher, Adam Pązik, Marek Świerczewski (Warszawa: Wolters Kluwers, 2021), 91.

²⁷ Proces wydobywania informacji z istniejących zbiorów danych w celu określenia wzorów i przewidywania przyszłych zdarzeń. <https://algolytics.pl/analityka-predykcyjna-slownik-pojec/>. [dostęp: 25.09.2023]. Szerzej zobacz także: Andrzej Sadłowski, „Sztuczna inteligencja jak system predykcyjny”, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji*, red. Bogdan Fisher, Adam Pązik, Marek Świerczewski (Warszawa: Wolters Kluwers, 2021), 393.

²⁸ Kevin Ashley, *Artificial Intelligence and Legal Analytics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017), 3. Elżbieta Traple, *Granice eksploracji tekstów i danych na potrzeby maszynowego uczenia się przez systemy sztucznej inteligencji*, red. Bogdan Fisher, Adam Pązik, Marek Świerczewski (Warszawa: Wolters Kluwers, 2021), 19.

²⁹ Tania Sourdin, „Judge v Robot? Artificial Intelligence and Judicial Decision-Making” *UNSW Law Journal*, nr 4 (2018): 1114. Karina Kuc-Urbańczyk, „Uczenie maszynowe jako pole eksploatacji utworów”, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji*,

wspomina się również o humanoidalnych świadkach, cyberbiegłych, czy też autonomicznych źródłach dowodowych^[30]. Trzeba jednak pamiętać, że przynajmniej część tak zgromadzonego materiału dowodowego może być nieprawdziwa lub zawierać istotne luki. Może być także gromadzona z uwzględnieniem preferencji politycznych, społecznych czy etycznych przypisanych botowi przez twórcę programu. W sądach tego rodzaju programy mogą służyć, choćby do monitorowania linii orzeczniczych, co może być pomocne przy zachowaniu ich jednolitości. Prowadzone są także programy pilotażowe, w ramach których zastępuje się urzędników sądowych asystentami sztucznej inteligencji, do których zadań należała transkrypcja notatek do spraw, odnajdywanie i przeszukiwanie akt oraz prezentowanie sędziom dowodów. Zwraca się przy tym uwagę, że zastąpienie ręcznych zapisów nagraniami i automatyczną transkrypcją przy użyciu technologii rozpoznawania pisma, głosu czy twarzy poprawi wydajność na salach sądowych i ogólnie może przyspieszyć postępowanie sądowe^[31]. Czy tego rodzaju zastosowania programów operujących sztuczną inteligencją mogą w niedalekiej przyszłości mieć wpływ na zmianę procesu orzeczniczego sędziego? Wydaje się, że nie. Wspomniane rozwiązania mogą mieć jedynie charakter pomocniczy i w najprostszych sprawach zastąpić niektóre czynności wykonywane przez urzędników sądowych, ale nie zastąpią wykwalifikowanego asystenta sędziego, nie mówiąc już o sędziach, do których należy podjęcie ostatecznej decyzji w rozpatrywanej sprawie i to oni ponoszą odpowiedzialność za kierunek wydanego orzeczenia oraz kształt jego uzasadnienia.

red. Bogdan Fisher, Adam Pązik, Marek Świerczewski (Warszawa: Wolters Kluwers, 2021), 211.

³⁰ Marcin Wielec, Ewa Aaleksandra Płocha, „Sztuczna inteligencja jako narzędzie pracy biegłego w procesie Karnym”, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji*, red. Bogdan Fisher, Adam Pązik, Marek Świerczewski (Warszawa: Wolters Kluwers, 2021), 194.

³¹ Ikenna Emewu, *Shanghai Courts Start to Replace Clerks with AI Assistants*, *africachinapresscentre.org*. <https://africachinapresscentre.org/2020/04/01/shanghai-courts-start-to-replace-clerks-with-ai-assistants/>.

Bibliografia

- Ashley Kevin, *Artificial Intelligence and Legal Analytics*. Cambridge University Press, 2017.
- Chlebny Jacek, „Standard unijny ochrony sądowej”, [w:] *System prawa sądownictwa administracyjnego*, red. Grzegorz Łaszczycza, Wojciech Piątek. 309–335. Warszawa: Wolters Kluwer, 2023.
- Dauter Bogusław, *Metodyka pracy sędziego sądu administracyjnego*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018.
- Drachal Janusz, Aleksandra Wiktorowska, Rafał Stankiewicz, „Komentarz do art. 193 p.p.s.a.”, [w:] *Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz*, red. Roman Hauser, Marek Wierzbowski. 836–837. Warszawa: C.H. Beck, 2019.
- Emewu Ikenna, *Shanghai Courts Start to Replace Clerks with AI Assistants*. <https://africachinapresscentre.org/2020/04/01/shanghai-courts-start-to-replace-clerks-with-ai-assistants/>.
- Fisher Bogdan, „Współdzielenie danych jak niezbędny warunek rozwoju sztucznej inteligencji”, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji i nowych technologii*, red. Bogdan Fisher, Adam Pązik. Marek Świerczyński. 91–109. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Galligan Denis, Matczak Marcin. „Strategie orzekania sądowego – o wykonywaniu władzy dyskrejonalnej przez sędziów sądów administracyjnych sprawach gospodarczych podatkowych” *Sprawne Państwo. Program Ernst&Young*, (2005): 5–53. www.sprawnepanstwo.pl.
- Gudowski Jacek, „Przedmowa”, [w:] *Uzasadnienie orzeczenia sądowego. Ujęcie teoretyczne, a poglądy orzecznictwa*, red. Iwona Rzucidło. 11–21. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020.
- Hajos-Iwańska Agnieszka, „Sztuczna inteligencja jako uczestnik obrotu gospodarczego”, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji i nowych technologii*, red. Bogdan Fisher, Adam Pązik, Marek Świerczewski. 401–408 Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Kowalski Michał, „Standard światowy ONZ”, [w:] *System prawa sądownictwa administracyjnego*, tom pierwszy, red. Grzegorz Łaszczycza, Wojciech Piątek. 270–290. Warszawa: Wolters Kluwer, 2023.
- Kowalski Michał, *Prawo do sądu administracyjnego. Standard międzynarodowy i konstytucyjny oraz jego realizacja*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2019.
- Kowalski Michał, *Prawo pomocy w systemie ochrony praw człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2013.

- Kowalski Michał, *Sądownictwo administracyjne gwarantem praworządności oraz ochrony praw człowieka. Wybór orzecznictwa Najwyższego Trybunału Administracyjnego i Naczelnego Sądu Administracyjnego*. Warszawa: Wydawnictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego, 2022.
- Łętowska Ewa, „Między Scyllą i Charybdą – sędzia polski między Strasburgiem i Luksemburgiem” *Europejski Przegląd Sądowy*, nr 1 (2005): 3–10.
- Łętowska Ewa, Krzysztof Pawłowski, *O prawie i mitach*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2013.
- Lewandowski Sławomir, *Retoryczne i logiczne podstawy argumentacji prawniczej*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2015.
- Rzucidło Iwona, *Uzasadnienie orzeczenia sądowego. Ujęcie teoretyczne, a poglądy orzecznictwa*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2020.
- Sadłowski Andrzej, „Sztuczna inteligencja jak system predykcyjny”, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji i nowych technologii*, red. Bogdan Fisher, Adam Pązik, Marek Świerczewski. 393–400. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Sourdin Tania, „Judge v Robot? Artificial Intelligence and Judicial Decision-Making” *UNSW Law Journal*, nr 4 (2018): 1114–1133.
- Traple Elżbieta, „Granice eksploracji tekstów i danych na potrzeby maszynowego uczenia się przez systemy sztucznej inteligencji”, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji i nowych technologii*, red. Bogdan Fisher, Adam Pązik, Marek Świerczewski. 19–39. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Tuleja Piotr, „Dlaczego sędzia nie może być ustami ustawy? Prawa człowieka, a ustrojowa pozycja sądu”, [w:] *Dylematy wokół prawa do sądu*, red. Jerzy Ciapała, Robert Piszko, Agata Pyrzyńska. 81–93. Warszawa: C.H. Beck, 2022.
- Wielec Marcin, Ewa Aleksandra Płocha, „Sztuczna inteligencja jako narzędzie pracy biegłego w procesie karnym”, [w:] *Prawo sztucznej inteligencji i nowych technologii*, red. Bogdan Fisher, Adam Pązik, Marek Świerczewski. 193–208. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.

